[א]תניא אמר רבי עקיבא פעם אחת נכנסתי אחר ר' יהושע לבית הכסא ולמדתי ממנו ג' דברים למדתי שאין נפנין מזרח ומערב אלא צפון ודרום [א]ולמדתי שאין נפרעין מעומד אלא מיושב [ב]ולמדתי שאין מקנחין בימין אלא בשמאל אמר ליה בן עזאי עד כאן העזת פניך ברבך א"ל [ב]תורה היא וללמוד אני צריך תניא בן עזאי אומר פעם אחת נכנסתי אחר רבי עקיבא לבית הכסא ולמדתי ממנו ג' דברים למדתי שאין נפנין מזרח ומערב אלא צפון ודרום ולמדתי שאין נפרעין מעומד אלא מיושב ולמדתי שאין מקנחין בימין אלא בשמאל אמר לו ר' יהודה עד כאן העזת פניך ברבך אמר לו תורה היא וללמוד אני צריך רב כהנא על גנא תותיה פורייה דרב שמעיה דשח ושחק ועשה צרכיו אמר ליה [ג]דמי פומיה דאבא כדלא שריף תבשילא א"ל כהנא הכא את פוק דלאו אורח ארעא אמר לו תורה היא וללמוד אני צריך [ד]מפני מה אין מקנחין בימין אלא בשמאל אמר רבא מפני שהתורה ניתנה בימין שנאמר [1]מימינו אש דת למו רבה בר בר חנה אמר מפני שהיא קרובה לפה ור' שמעון בן לקיש אמר מפני שקושר בה תפילין רב נחמן בר יצחק אמר מפני שמראה בה טעמי תורה כתנאי רבי אליעזר אומר מפני שאוכל בה ר' יהושע אומר מפני שכותב בה ר' עקיבא אומר מפני שמראה בה טעמי תורה א"ר תנחום בר חנילאי כל הצנוע בבית הכסא נצול משלשה דברים מן הנחשים ומן העקרבים ומן המזיקין ויש אומרים אף חלומותיו מיושבים עליו ההוא בית הכסא דהוה בטבריא כי הוו עיילי ביה בי תרי אפי' ביממא מתזקי רבי אמי ורבי אסי הוו עיילי ביה חד וחד לחודיה ולא מתזקי אמרי להו רבנן לא מסתפיתו אמרי להו אנן קבלה גמירינן קבלה דבית הכסא צניעותא ושתיקותא קבלה דיסורי שתיקותא ומבעי רחמי אביי מרביא ליה [אמיה] אמרא למיעל בהדיה לבית הכסא ולרביא ליה גדיא שעיר בשעיר מיחלף רבא מקמי דהוי רישא מקרקשא ליה בת רב חסדא אמגוזא בלקנא בתר דמלך עבדא ליה כוותא ומנחא ליה ידא ארישיה אמר עולא [ג]אחורי הגדר נפנה מיד ובבקעה כל זמן שמתעטש ואין חברו שומע איסי בר נתן מתני הכי [ד]אחורי הגדר כל זמן שמתעטש ואין חברו שומע [ה]ובבקעה כל זמן שאין חברו רואהו מיתיבי [ו]יוצאין מפתח בית הבד ונפנין לאחורי הגדר והן טהורין בטהרות הקלו ת"ש [ז]כמה ירחקו ויהיו טהורין כדי שיהא רואהו שאני אוכלי טהרות דאקילו בהו רבנן רב אשי אמר [ח]מאי כל זמן שאין חברו רואה דקאמר איסי בר נתן כל זמן שאין חברו רואה את פרועו אבל לדידיה חזי ליה ההוא ספדנא דנחית קמיה דרב נחמן אמר האי צנוע באורחותיו הוה א"ל רב נחמן את עיילת בהדיה לבית הכסא וידעת אי צנוע אי לא דתניא אין קורין צנוע אלא למי שצנוע בבית הכסא ורב נחמן מאי נפקא ליה מיניה משום דתניא [ז][ט]כשם שנפרעין מן המתים כך נפרעין מן הספדנין ומן העונין אחריהן [ח]תנו רבנן איזהו צנוע זה הנפנה בלילה במקום שנפנה ביום איני [ט]והאמר רב יהודה אמר רב [י]לעולם ינהיג אדם את עצמו שחרית וערבית כדי שלא יהא צריך להתרחק ותו רבא ביממא הוה אזיל עד מיל ובליליא א"ל לשמעיה פנו לי דוכתא ברחובה דמתא וכן אמר ליה רבי זירא לשמעיה חזי מאן דאיכא אחורי בית חבריא דבעינא למפני לא תימא במקום אלא אימא [כ]כדרך שנפנה ביום רב אשי אמר אפילו תימא במקום לא נצרכה אלא לקרן זוית גופא אמר רב יהודה אמר רב לעולם ינהיג אדם את עצמו שחרית וערבית כדי שלא יהא צריך להתרחק תניא נמי הכי בן עזאי אומר השכם וצא הערב וצא כדי שלא תתרחק משמש ושב ואל תשב ותמשמש שכל היושב וממשמש אפי' עושין כשפים באספמיא באין עליו ואי אנשי ויתיב ואח"כ משמש מאי תקנתיה כי קאי לימא הכי לא לי לא לי לא תחים ולא תתחים לא הני ולא מהני לא חרשי דחרשא ולא חרשי דחרשתא

תניא

אחר רבי יהושע וכו'. וביהודה הוה: **עד כאן.** כלומר כל זה העזת פניך בפני רבך שנסתכלת בכל אלו: **דשח ושחק.** עם אשתו שיחה בטלה של ריצוי תשמיש: **ועשה צרכיו.** ושימש מטתו: **כדלא שריף תבשילא.** כאדם רעב כמו שלא שמשת מטתך מעולם שאתה נוהג קלות ראש זה לתאותך: **שריף.** הומי"ר בלע"ז: **שקרובה לפה.** רגילין להושיטה לפה: **שקושר בה תפילין.** בזרוע שמאלו: **טעמי תורה.** נגינות טעמי מקרא של תורה נביאים וכתובים בין בניקוד שבספר בין בהגבהת קול ובזלזול נעימות הנגינה של פשטא ודרגא ושופר מהפך מוליך ידו לפי טעם הנגינה ראיתי בקוראים הבאים מארץ ישראל: **מן הנחשים ומן העקרבים ומן המזיקין.** דמתוך צניעותו מתנהג בנחת ובשתיקה ואין הנחשים מרגישים להתקנאות בו ואף המזיקין חסין עליו: **חלומותיו מיושבין עליו.** שאין המזיקין מבהילין אותו: **קבלה.** מסורת ומנהג שקבלנו מרבותינו בבית הכסא: **קבלה דיסורי שתיקותא.** שלא יבעט ביסורין הבאים עליו: **מרביא ליה אימרא.** מגדלת לו שה ומלמדתו שהולך עמו תמיד: **שעיר.** שד של בית הכסא דומה לשעיר ועליהם נאמר (ישעיה יג) ושעירים ירקדו שם: **אמגוזא בלקנא.** נותנת אגוז בספל של נחשת ומקרקשת בו מבית והוא נפנה כנגדה מבחוץ: **בתר דמלך.** ונעשה ראש ישיבה צריך שימור טפי מפני המזיקים [י]שמתקנאים השדים בתלמידי חכמים יותר משאר בני אדם: **כוותא.** חלון כנגד מקום שהוא נפנה שם אחורי הבית: **אחורי הגדר נפנה מיד.** ואין צריך להתרחק כלום: **ובבקעה.** צריך להתרחק כדי שלא ישמע חברו עטושים של מטה אבל אין צריך להתרחק עד כדי שלא יראנו: **רב אשי אמר וכו'** לא גרסינן עד לקמן דמוקי לדאיסי בר נתן בהכי: **יוצאין מפתח בית הבד.** משמרי טהרות של שמן בית הבד אם הוצרכו לפנות יוצאים מפתח בית הבד ונפנין לאחורי הגדר שלפני הפתח ואין חוששין שמא בתוך כך יכנס עם הארץ ויגע. אלמא נפנין לאחורי הגדר מיד: **בטהרות הקלו.** בשביל שמירת טהרות הקלו בבית הכסא: **כמה ירחקו.** שומרי טהרות: **כדי שיהא רואהו.** וכיון דאינו יכול להתרחק יותר על כרחך אם הוצרך לפנות יפנה תיובתא דאיסי דבעי שלא יראנו: **דאקילו בהו רבנן.** בשביל שמירתן הקלו בבית הכסא: **אבל לדידיה חזי ליה.** אבל הוא עצמו את חברו יכול לראות ולא ירחיק: **במקום שנפנה ביום.** מתרחק מבני אדם בלילה כביום: **ינהיג אדם עצמו.** לפנות: **שחרית.** קודם היום: **וערבית.** משחשכה: **כדי שלא יהא צריך להתרחק.** אלמא אין מתרחקין בלילה: **פנו לי דוכתא.** מבני אדם: **כדרך שנפנה ביום.** לענין פרוע טפח וטפחיים כדאמרינן בפרקי קמאי (פ"ג ד' כג:) ומיושב כדאמרינן לעיל: **לקרן זוית.** אם יש קרן זוית סמוך צריך להסתלק שם בלילה כביום ולא יפנה בגלוי: **משמש.** בצרור או בקיסם לפתוח נקבים כדאמרינן במסכת שבת (ד' פב.). לשון אחר משמש המושב שלא יהא מלוכלך ולשון ראשון הגון דא"כ למה לי משום כשפים תיפוק לי כיון שישב כבר מלוכלכים בגדיו ומה יועיל משמושו: **לא לי לא לי.** לא תוכלו לי: **לא תחים ולא תתחים.** הם שמות הכשפים העשויים ע"י תחתוניות: **לא הני ולא מהני.** לא כולן ולא מקצתן: **לא חרשי דחרשא ולא חרשי דחרשתא.** ולא מכשפות מכשף זכר ולא מכשפות מכשפה נקבה. לשון אחר לא הני ולא מהני לא יצלח ולא יועיל עוד מכשפות:

על

רבא מקמי דהוה רישא כו' בתר דמלך עבדה ליה כוותא ומנחא ליה ידא כו'. תימה דע"כ לא מלך רבא עד אחר פטירתו של אביי כדמשמע לעיל[י] בעובדא דבר הדיא וכן בכתובות דקאמר חומה דביתהו דאביי אתיא לקמיה דרבא בסוף פרק אע"פ (ד' סה.) וזהו תימה דלעיל (ד' נו.) משמע דראה בחלום פטירתא קודם פטירתו דאביי וי"ל מכל מקום לא נפטרה עד אחר אביי:

סליקו תוספות דמסכת ברכות

מסורת הש"ס

א) מס' ד"א פ"ז, **ב)** [מגילה כח.], **ג)** חגיגה ה:, **ד)** [אדר"נ פ"מ ה"ט ובד"א פ"ז], **ה)** טהרות פ"י מ"ב, **ו)** שם, **ז)** [פי' כשם שנפרעין מן המת אם הוא חוטא כך נפרעין מן הספדנין שאומרים עליו שהוא צדיק. ערוך], **ח)** [ע"ז מז:], **ט)** הוריות יג:, **י)** [לעיל נד:], **כ)** [נו.],

תורה אור השלם

1. וַיֹּאמַר יְיָ מִסִּינַי בָּא וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן וְאָתָה מֵרִבְבֹת קֹדֶשׁ מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ: דברים לג ב

לעזי רש"י

הומי"ר. למצוץ (לבלוע על ידי שאיפה).

מוסף רש"י

וללמוד אני צריך. אולי אוכל לקיים (מגילה כח.). **כדרך שנפנה ביום.** שצריך צניעות (ע"ז מז:). **כדי שלא יהא צריך להתרחק.** דהיוצא לפנות ביום צריך שיתרחק מן הדרך כדי שלא יהו אחרים רואים אותו (הוריות יג:).

עין משפט נר מצוה

עז א מיי' פ"ה מהלכות דעות הלכה ו טוש"ע או"ח סי' ג סעיף ב:

עח ב מיי' שם טוש"ע שם סעיף י:

ג טוש"ע שם סעיף ח:

עט [ד] [מיי' שם]:

ה [מיי'] וטוש"ע שם:

פ ו ז מיי' פי"ג מהל' מטמאי משכב ומושב הלכה ב:

פא ח מיי' פ"ה מהלכות דעות הל' ו טוש"ע או"ח סי' ג סעיף ח:

פב ט טוש"ע יו"ד סימן שדמ סעיף א [רא"ש פ"ג דמ"ק סי' קין]:

פג י מיי' פ"ה מהלכות דעות הל' ו טוש"ע או"ח סי' ב סעי' ו בהגה:

פד כ מיי' שם טוש"ע או"ח סי' ג סעיף יב:

רבינו חננאל

תניא אמר ר' עקיבא נכנסתי אחר ר' יהושע ולמדתי ממנו ג' דברים, למדתי שאין נפנין מזרח ומערב אלא צפון ודרום, וכי אין נפרעין מעומד אלא מיושב, ואין מקנחין בימין אלא בשמאל, אמר לו עד כאן העזתה פניך, אמר לו תורה היא וללמוד אני צריך. וכן רב כהנא על תותי פורייה דרב (ואמ') ושמעיה דשח ושחק ועשה צרכיו כול'. מפני מה אין מקנחין בימין, ואמרו מפני שאוכל בה וכותב בה ומראה בה טעמי תורה, וריש לקיש אמר מפני שקושר בה קשר שלתפילין. **קיבלה** דבית הכסא צניעותא ושתיקותא, קיבלה דיסורי שתיקותא ומבעי רחמי. **קימא לן** כדמתני ר' אמי בר נתן, נפנין אחורי גדר כל זמן שמתעטש ואין חברו שומע, בבקעה כל זמן שאין חבירו רואהו. מיתבי יוצאין לפתח בית הבד ונפנין אחורי גדר וטהורין, ומשני לעולם אסור להיפנות עד שיתרחק, ומפני מה הותרו בכאן להיפנות חוץ לפתח בית הבד ואחורי גדר, מפני הטהרות, שלא יעלימו עיין מהן, היקלו להם בצניעות בית הכסא והתירו להם להיפנות בקרוב. רב אשי אמר מאי כל זמן שאין חבירו רואיהו, דהא ר' אמי בר נתן אמ' כל זמן שאין רואה פרעו, אבל לדידיה חזי ליה. **וקימא לן** כר' אמי בר נתן וכדמוקים לה רב אשי. **אין** קורין צנוע אלא למי שהוא צנוע בבית הכסא. **תניא** כשם שנפרעין מן המת כן נפרעין מן הסופדנין ומן העונה אחריהן. פירוש, כשם שנפרעין מן המת אם הוא חוטא, כך נפרעין מן הסופדנין שאומר עליו שהוא צדיק והעונין אחריהן. **תנו רבנן** איזה הוא צנוע זה הנפנה בלילה במקום שנפנה ביום, ומקשינן איני והא רב בימימא אזיל עד מיל, ובלילה היה נפנה ברחבה דמתא. ואוקימנה המכסה עצמו בלילה בשעה שיושב להיפנות כדרך שמכסה עצמו ביום מפני בני אדם והוא צנוע. **אמר** רב יהודה אמר רב לעולם ילמד אדם את עצמו להיות נפנה שחרית וערבית כדי שלא יהא צריך להתרחק מן העיר.